

Eric Gerhard Schytte

Arnoldus Schytte Blix

Biografi på Høytidsdagen 26. februar 2005

Preses, mine damer og herrer!

Eric Gerhard Schytte ble født 30. juni 1729 på Vegø i nuværende Nordland fylke, av foreldre Arnoldus Schytte^{3,9,11}, som var prest på stedet og hans første kone, Lucia Bonsach, som var datter av stiftsprost og magister Gjert Bonsach i Trondhjem. Arnoldus Schytte var sønn av Eric Schytte som også var prest i Vegø^{11,17} og sønn av magister Niels Schytte, som var conrektor og senere rektor ved Katedralskolen i Trondhjem¹⁰ og hvis navn befinner seg på marmorplatene i Katedralskolens hall her i Trondhjem. Niels Schytte kom i sin tur fra en dansk prestefamilie som vi kan følge tilbake til 1400-tallet (Fig.1).

Før vi ser nærmere på Eric Gerhard Schytte er det muligens en og annen som lurer på min egen relasjon til angjeldende: Hans far, Arnoldus Schytte, giftet seg for annen gang med Anna Parelius, også av norsk presteslekt, og fikk med henne datteren Anne Bredal Schytte, som i 1785 giftet seg med skipper Eric Johan Blix i Salten⁵, og det er denne familiefusjonen som har gitt opphav til dagens minneforeleser (Fig.1). Om vi ser bakover i Blix-familiens arverekke finner vi en lang serie prester hvor vi spesielt skal merke oss jämtlendingen, Hans Lauritzen Blix, som i 1622 ble sogneprest, og senere prost, i Bodin^{13,22}, og som vi senere skal stifte bekjentskap med.

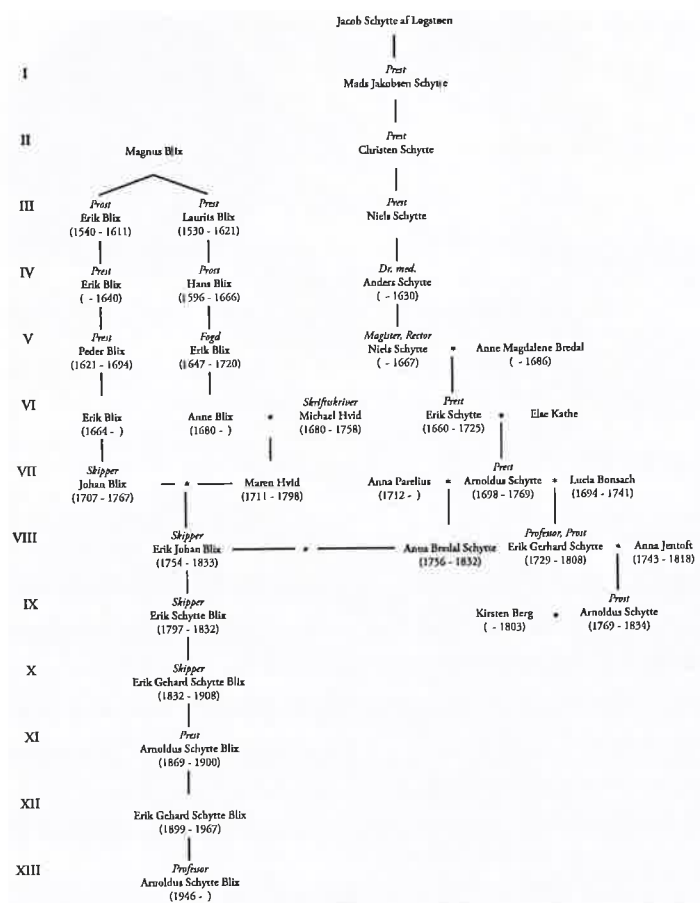

Fig. 1. Svært forenklet "stamtavle" over de i 1785 fusjonerte familier Schytte og Blix (A.S. Blix: mange kilder).

Så tilbake til Eric Gerhard Schytte: Det finnes merkelig nok ikke noen form for portrett av ham, og da medaljen til hans minne skulle utformes ble det derfor, for første gang, besluttet å benytte hans våpenskjold, eller signet. Dette er et relativt komplisert signet, som avviker både fra de mer heraldiske signetene ført av hans far og av hans sønn (Fig. 2), og har fått en svært forenklet utforming på årets minnemedalje. Men alle bærer som sentralt element : skyttens, eller jegerens, pil og bue.

Fig. 2. Signet ført av (fra venstre): Sogneprest Arnoldus Schytte (1698-1769), Professor & Prost Eric Gerhard Schytte (1729-1808), fra hans tid i Buksnes, og Prost & Stortingsmann Arnoldus Schytte (1769-1834), alle med bumerket, pil og bue, som sentralt element 18.

Eric Schytte ble undervist av faren frem til 1742 da han ble sendt til Københavns Universitet bare 13 år gammel. Han tok studenteksamen allerede året etter og kastet seg så, meget mot farens vilje, med liv og lyst over det medisinske studium, under veiledning av sin velgjører, Professor Georg Detharding₃. I tiden 1746-48 var Schytte *studiosi medicinæ* ved Borch's Collegium₁₉, som ble stiftet i 1689 av Ole Borch (1626-1690), som var professor i humaniora, poesi, botanikk og elementær kjemi, og rektor ved Københavns Universitet, som fribelig for begavete og ubemidlede studenter, 10 med faget teologi, 3 med henholdsvis kjemi, botanikk og matematikk og 3 klassiske filologer. Borch's Collegium eksisterer fortsatt i København, med stort sett uendrete statutter (E. Slottved, pers. meddl.). Schytte skulle tatt den medisinske doktorgrad, men var ikke ferdig da hans velgjører døde i 1717, og da hans tid ved collegiet utløp året etter, og hans myndige far nektet å understøtte ham for medisinske studier, ble han en tid huslærer hos presten Johannes Høeg i Slesvig, og under oppholdet her besøkte han Altona ved Hamburg for å høre professor Maternus de Cilano forelese i medisin og fysikk. Derefter (1749-51) var han først huslærer hos presten Haberdorph ved Nykirken i Bergen, hvor min bestefar for øvrig langt senere var prest, og fra 1750 var Schytte konstituert som statsfysikus i Bergen, 21 år gammel₃.

I 1752 gav han imidlertid etter for faderens press og dårlig økonomi, og reiste til Lødingen, til sin far, som i 1733 var blitt prest der, for å bli undervist i teologi, og allerede 4. mars 1754 avla han teologisk embeds-eksamen, og på Biskop Nannestads anbefaling ble han 4. juni 1755 ordinert til misjonær i Lyngen, i Tromsø kirke¹⁸.

Og det er fra nu av at Schyttes personlighet når oss gjennom hans brev til prestevenner, prost, biskop og annen øvrighet. Han må ha skrevet utallige brev gjennom sine over 50 år som prest, og hans mange bevarte brev utmerker seg ikke bare ved sin kvantitet men ennå mer gjennom sin humørfylte kvalitet.

Det eldste brevet jeg har lest er fra 1759¹⁹ til *HøyEdle og høyÆrverdige Hr. Biskop (Gunnerus) Naadige Herrel,* og i dette "fordrister" han seg "ydmyst at recommandere sin forfremmelse": *Det er ikke egentlig af Begierlighed til magelighed og gode Dage jeg søger Forflyttelse: thi jeg er i mine Studenter-Aar, og da jeg var abandonneret af mine Forældre, af Nød bleven vant til at arbejde, sulte og fryse forsvarlig: men jeg fattes i mine nærværende omstendigheder fornuftig Selskab, Leylighed til at anskaffe mig Bøger, og forøge min Kunskab.*

Schyttte fungerte som misjonær i Lyngen, som den gang omfattet både Lyngen, Ullsfjord og Karlsøy, i 7 år, og det var der han med liv og sjel kastet seg ut i naturvitenskapelige studier, og fra sin post i ødemarken ble han ett av de første medlemmene i det som da het Det Trondhjemske Selskab, allerede i stiftelsesåret, 1760¹⁶. Og i den første utgaven av det som i dag heter "Skrifter fra Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab" finner vi ham, i 1761, i selskap med våre stiftere, Gunnerus, Suhm og Schøning, som forfatter til "Adskillige anmerkninger, innsendte til biskopen i Trondhjem, av Hr. Eric Schytte for året 1758"²⁰

Denne avhandlingen, som for oss, 250 år senere, fremtrer som noe naiv og rapsodisk, var nok "cutting edge science" i samtiden: Han diskuterer bl.a. om "Søe-Svampene" er levende vesener, og kommer til at det er de, han rapporterer om funn av marmor, om at jorden i Lyngen er så rik på salpeter at bøndene ikke trenger å gjødsle, om kobberforekomster i Skjervø, om en kirurgisk operasjon av en infisert arm på en "Finne-Qvinde", som hadde hatt en "ntaalelig Pine, der næsten gjorde hende rasende, ..." Han referer forsøk på å forstå morildens årsak, om hvordan samene oppbevarer syregress og krøkebær til bruk om vinteren, om reinbremsens livssyklus, og om forekomsten av andeskjell og myr-jern, men det som har fengst meg mest er hans

beretning om at det i februar 1757 var så kaldt at "Oleum Tartari per deliquium blev i Førstningen hvitt, og efter nogle Timers Forløb til et Crystallinisk Magma. Spiritus Vini i et ordinaire Thermometro var da falden lige ned til Kuglen. Hva den, som i saadan Frost skal reise, maae lide, er heraf læt at slutte", sier han. Jeg må bare medgi at jeg har brukt mye tid på å gjenskape eksperimentet hans, for å fastsette temperaturen han beretter om, så langt uten resultat.

I 1762 skriver Schytte til Gunnerus¹⁹ og ber om det ledige sognekallet i Buksnes, og bruker allerede nu sin svake helbred, 44 år før sin død, som begrunnelse. Senere samme år blir han bønnhørt¹⁸ og flytter, etter 7 harde år på misjonsmarken, til Buksnes i Lofoten og blir allerede i 1774 prost i Vesterålen og Lofoten prosti¹⁸.

Fra Buksnes skriver han⁸ i 1763 kort etter sin ankomst til sin venn, pastor Hans Gartner at "Menighedens aandelige Tilstand er mig til dato ikkuns lidet og for en deel bekient: saa meget har jeg mærket, at det er slet bestilt med Kundskaben ..., og nu får vi høre at "Jeg savner i denne Egn den Edle, utvungne og fornøjelige Conversation som distingverer Tromsen fra de øvrige Egne i Nordland" ..... "Her seer De vort Lofotiske Publici nedrige Smag! Kort at sige: intet er her i Estime uden at samle Penge, og de som det kan"

Og det er herfra at han i et brev⁸ fra 1766 skriver til sin venn og efterfølger i Lyngen, Andreas Sommer, og forteller at han har tenkt å ekte "Jomfrue Ane Jentoft, en Skippers Dotter i mit Sogn", og med et nesten samtidig dikt (fra komedien "Nanine" av Voltaire), som han gjengir på fransk, fabulerer han om ektestandens paradisiske søtheter! Og den allerede gifte misjonær Sommer er ikke dårligere og svarer med et eget dikt av klart frivol karakter, hvori inngår:

Udstrækkes I gamle Ungkarls Seener og gjør

Eders Pligt.

Lad ey Hymen have Skam af Eder.

Thi nu er Tiden kommen

At det jordiske Paradises Södbeder skal smages⁸.

Det er også i Buksnes han først virkelig markerer seg som de svakes beskytter, og han skriver (1769) til Amtmannen ¹⁹ og forbanner bygdeprokuratorerne, som var datidens offentlig oppnevnte (forsvars-) advokater, med: "Bygde Procuratorer ere for den arme, taabelige, og i mange Ting sit eget Beste ey kiendende Almue i denne fattige Lofoden ganske lidet, eller rettere, intet tienlige"; (blant annet fordi) "De fleste Sager, som indstævnes til Tingene her i Lofoden, angaar Skiælds-Ord og Bagtalelser". Og han raser videre over to navngitte prokuratorer "som Folk ved Rettergang skal betroe sine Sager og en Part af sin Velferd i Hænderne, ere de uvederbæftigste Personer, som findes i Nordland, saa at Ingen trygt kunde laane Dem 2 Skilling danske".

Schytte fortsetter sine naturvitenskapelige studier i Lofoten, men i et brev ¹⁹ fra 1771 til sin forgjenger, prosten Bang, beklager han seg over at "Man (Gunnerus) har et par gange med en truende Høflighed udplyndret min Samling af Mineralier, og derved gjort mig kied af at begynde fra først igjen". Men han legger til: "Om jeg kunde redde nogle 100s Liv og Helbred, er ingen merite imod at gjøre Opdagelser i Natur-Historien".

Men det er likevel tydelig at naturvitenskapen kommer mer og mer i bakgrunnen for hans stadig økende medisinske lidenskap. Således praktiserte han allerede i 1770 koppevaksinasjon, med podning med levende kopper, etter den engelske baron Dimsdale's metode fra 1767, som den første i Nord-Norge ^{12, 19}.

Dessuten samlet han i sin tid i Buksnes "Nogle få rare norske ord, efter den dialect som Lofotens Fogderi i Nordlandene, er brugelig". Denne ordsamlingen ble først publisert i 1807 i Det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter ²¹, og det er interessant at 286 av de 368 ordene Schytte har i sin ordsamling gjenfinnes i en ordsamling fra 1770, utgitt av biskop Gunnerus, og det kan vel hende at Schytte "med en truende høflighet" igjen har vært utplyndret av biskopen. Schyttes ordsamling står uansett fortsatt sentralt og refereres i moderne lingvistisk litteratur.

Det tidligere refererte brevet til prosten Bang ^{2, 19} er også viktig ved at det gir oss et innblikk i de sjelekvaler Schytte gjennomgikk ved å følge i sine forfedres fotspor og bli prest. Han meddeler at "Hvad mig og mine omstendigheder ellers angaar, da er det Dem vel bekient, at Jeg ganske uskyldigen kom til at blive Præst. Jeg forrettede dette Embede i Begyndelsen med meget Kummer..." "Hver nye Embeds Forretning var mig en nye Piinsel og oplivede min Samvittigheds Nag over, at Jeg havde paataget mig et Embede, som Jeg ikke havde noget indvortes Kald til ....". Men, "Ved

Bøn og meget Stræben har Jeg nu nogenlunde overstredet disse Vanskeligheder, ja endog havt den Fornøjelse, at ikke savne den Guddommelige Velsignelse ved Embedets Forelse, enskjönt samme ikke kan skee af mig med den Munterhed og Fyrighed, som af den, der haver baade Lyst og Duelighed til Embedet".

Og man kan bare undre seg på om grunnen til at han med meget begrensete midler i 1766 bekostet den altertavlen som fortsatt er å finne i Hol annex-kirke ⁴ var en kompensasjon for hans dårlige samvittighet.

Schytte ble etter 14 år i Buksnes utnevnt til sogneprest i Bodin i 1776 ¹⁸ og allerede i 1779 til prost i Saltens prosti ¹⁸ og det er fra denne tid at vi møter høvdingen Eric Schytte.

Bodin sognekall var sammen med Alstadhaug det største og rikeste i Nord-Norge på denne tiden ^{13, 14} og sognepresten kunne høste tiende fra et område som hadde tre ganger arealet av Vestfold fylke i dag, med et prosti som strakk seg fra Saltfjellet til Ofoten, en distanse som fra Oslo til Kristiansand. Vi skal gå litt tilbake i tid for å fatte omfanget av den bedrift Eric Schytte ble satt til å styre. Bodin har vært et høvdingsete fra før-kristen tid og den nuværende Bodin kirke som etter en rekke restaureringer er tilbakeført til slik vi tror den så ut på Schyttes tid, ble bygget i 1240 ^{13, 14}.

Det er uklart når området rundt kirken ble delt i en geistlig prestegård og en sivil embetsgård, kalt Bodøgård. Men allerede på 1500-tallet hører vi om konflikter mellom presten på prestegården og lensherren på Bodøgård, ¹³ (Fig. 3). Det er likevel først med Hans Lauritzen Blix, som ble sogneprest i Bodin i 1622, og prost i Salten i 1641 ^{13, 22} (Fig. 4), at stridighetene når episke dimensjoner. Hans Blix bygget ut prestegården til å bli både et åndelig og økonomisk kraftsentrum i Nord-Norge. Han la under seg store jordeiendommer, drev utstrakt handel med et privat jektebruk av betydelige dimensjoner og hadde monopol på frakting og føring for brorparten av alt gods i det store sognet. Hans stridigheter med naboen, lensherre Preben von Ahnen, som kom til Bodøgård i 1646, opptar ikke mindre enn en hel side i Petter Dass' "Nordlands Trompet" ⁷, hvor det bl.a. står: "Nu vil jeg mig vende til Bodoens Strand, Der seer jeg en Præst og en adelig Mand, At være to nærmeste Grander, Den eene Velbyrdig den anden Vel lærd, Saa seer man at Herren og Gedeons Sverd Sig tit med hinanden beblander;"

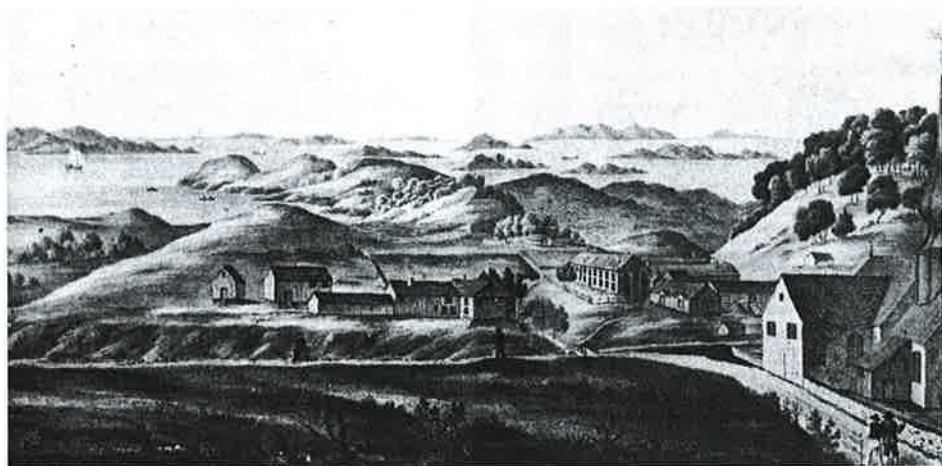

Fig. 3.
Bodin kirke, med Bodøgård til venstre og Prestegården til høyre, ca. 1840, efter litografi fra Georg Prahls Trykkeri i Bergen. Kirken er på billedet forsynet med en projeksert, men aldri bygget, korsarm mot nord.

Fig. 4.
Hans Lauritzen Blix (1596 – 1666), sogneprest i Bodin fra 1622 og prost i Salten fra 1641 til sin død. Originalen i Bodin Kirke.

Hans Blix har donert mye av utsmykningen i Bodin kirke, og hans gravsten fra 1666 (Fig. 5), som nu er innmurt i kirkeveggen i Bodin, gir en indikasjon på den makt og myndighet han representerte i sin tid.

Fig. 5.
Hans Lauritzens gravsten, nu innmurt i kirkeveggen i Bodin Kirke.

Prestegårdens neste storhetstid kom med Nicolai Christian Friis som ble sogneprest i Bodin i 1744. Friis var en person med grenseløse forestillinger om egen verdighet og med krakilske reaksjoner på alt han oppfattet som mangel på tilbørlig respekt, og var et skoleeksempel på forfengeligheit uten motforestillinger. Han etablerte seg tidlig økonomisk ved å gifte seg med en søkkrik 20 år eldre enke, og økte sin makt og verdighet gjennom en serie tvilsomme transaksjoner, og kjøpte seg i 1754 tittelen "biskop" av Kongen i København for ikke mindre enn 8000 riksdaler¹³. Viktigere for eftertiden var likevel at han markerte sin ufattelige rikdom gjennom byggingen av en praktfull prestegård, av dimensjoner som aldri før hadde vært sett i Nordlandene. En samtidig beskrivelse omtaler: "festlokaler, bibliotek, studerværelser, gjesteværelser, kjøkken og kjeller, i alt 40 rom. Denne "kongeboligen" ble utrolig nok revet for å gi plass for Nordland Landbruks-skole så sent som i 1897¹³, men den er rekonstruert efter tidligere bilder og tegninger, og en del av interiøret er fortsatt bevart (Fig. 6).

Friis brydde seg åpenbart lite om sin prestegjerning, men holdt en rad festligheter som skal ha gjort flere av hans kapellaner, som sto for hans geistlige forpliktelser, til notoriske drukkenbolter. Han må likevel ha hatt

evnen til å innsmigre seg hos mange av datidens mektige menn og til å gjøre positivt inntrykk på standsfeller som han ikke oppfattet som noen trussel¹³. Det er da også interessant at flere brev gir klart uttrykk for at Schytte hadde stor respekt for "biskopen" til trods for deres svært avvikende personlighet. Noe av forklaringen på dette finnes nok i liktalen over Friis, som Schytte refererer i et brev til vennen Hans Gartner (1777)⁸. "Det Brug Han har gjort af Rigdom og Midler, bevidne Hans mange gjorte Velgjerninger aarligen imot Fattige og givne anseelige Gaver til de fattiges Væsen og vore Fattig-Skoler". Men allerede i 1770 unnskylder han seg overfor Gunnerus¹⁹ og sier. "Jeg bör ansee Deres Høyærværdigheds Tænke-Maade for alt for ædel til at ville tilregne mig min bestandige Hengivenhed for Biscop Friis til Last". Og i et brev til prost Bang året etter, da Friis var falt i unåde, sier han: "I Missions Districtet er for mig i ingen Lykke at vente, siden jeg ey har været Politicus nok til at vise Fiendskab imod Biscop Friis: Men Jeg er lykkelig, i det jeg ikke venter den: Blessed is he, who expect nothing, for he shall not be deceived"^{2,19}.

Friis' virksomhet fikk liten støtte fra biskop Gunnerus, som nektet å utnevne ham til prost i Salten, men ikke desto mindre greide Friis å oppnå stillingen som Qvæstor for Den Nordlanske Misjonen, og det var underslag fra misjonskassen som til slutt ble "biskopens" bane. Han unngikk imidlertid, i kjent stil, straffeprosess ved å "skjenke" Misjonen ikke mindre enn 16000 riksdaler, men ble i 1771 likevel forvist til et ubetydelig prestekall i Bergen. Samtidig selger han resten av sine eiendommer i nord, men testamenterer prestegården til sine etterfølgere, som et varig monument over sin posisjon i landsdelen¹³.

Fig. 6. Bevart prakt-interiør fra det såkalte "Louis-Philippe rommet" fra Bodin Prestegård¹⁴, som ble revet for å gi plass for Nordland Landbruksskole så sent som i 1897!

Med Schyttes inntog på Bodin prestegård i 1776 starter en ny æra for stedet. Til forskjell fra mange av sine forgjengere utnyttet han ikke den 11000 mål store prestegården og det enorme sognet til primært å øke egen velstand, men som økonomisk grunnlag for en meget omfattende og uegennyttig medisinsk virksomhet. Prestegården ble for en stor del benyttet som sykehus, og Schytte røktet ikke bare sine geistlige oppgaver, men fungerte også som eneste lege i regionen og betalte for en stor del både behandling og medisiner ut fra egne midler. Og slik hadde det nok alltid vært, for allerede i brevet til prost Bang i 1771^{2,19} kan han med lett fortvilelse meddele at: "Lægekunsten er endnu min delice. Min Praxis er temmelig Vidløftig, ikke uhykelig, men intet mindre end fordeelagtig—Den Fornøyelse at kunde redde nogles Liv og Helbred koster mig 100 rigsdaler aarlig; thi man har mange Maader og Kneb til at snyde mig. Endog Præster have attesteret Patienters Fattigdom, hvis gode Omstendigheder Jeg dog siden er bleven overbevist om".

Hans virksomhet som sogneprest i Bodin og prost i Salten kan igjen følges gjennom en lang rekke av brev, som ikke bare omfatter de mange embedsplikter, men også detaljerte beskrivelser av de politiske forhold i Europa, basert på at han fra han kom til Bodin holder aviser og referer, og ikke minst kommenterer, begivenhetene i brev til sine mindre bemidlete kolleger, men han nekter seg heller ikke å formidle rent sladder, både fra hoffet i København, og om prestekolleger og lokal øvrighet. Et sladder-eksempel i særklasse, som dreier seg om en av våre stiftere, finner vi i et brev fra ca 1777 til vennen Hans Gartner⁸, som etterfulgte ham i Buksnes:

"Paa min Efterspørgsel hos min Correspondent i Köbenhavn, hvorfor Subm ikke har faaet Baandet (formodentlig en orden) Fik Jeg Svar, at Enkedr: har afværget det formedelt Hans alt for bekjente gemeene og liderlige Amours. Hvilken Skade for Dyd og Ærbarhet, at ellers saa flittig arbeidende og med sine Skrifter noget opbyggende Mand skal med et liderlig Levnet nedbryde".

Og i brev til Andreas Hoff i 1784¹⁹, kommenterer han "Kæyserens Bestræbelser for at gjøre Paven til intet, eller, ... at reducere Ham til ... primum inter pares... . Det staar mig ikke an. Jeg ønsker Paven saa meget Magt i Behold, som nogenlunde kunde balancere de verdslige Despoters: Thi hva skulle vel ellers sætte Grendser for den? Samvittigheds Frihed undtaget, kan det jo være lige meget, enten Menneskene ere Slaver af Pave, Kæyser, Konge eller ...".

Det fremgår også av brevene at Schytte behersket tysk, fransk og engelsk, i tillegg til dansk og latin, som han vanligvis bare benyttet når han skulle formidle intimiteter om kolleger og øvrighet.

Men det er så visst ikke sladder, men skolevesenet og medisinen som opptar Schytte og fyller hans mange brev i løpet av hans tid i Bodin. Vi møter en person som gir all sin tid, og som disponerer sin eiendom og sin formue til å gjøre godt og bedre allmuens kår, en høvding med ansvar for de svake i samfunnet. Og det er nok ikke for hans teologiske bragder, men nettopp hans uegennyttige og utrettelige arbeid for de syke i landsdelen, som får Kongen til å utnevne ham til *Professor Theologiæ extraordinarius* i 1782¹⁸. Han takker for øvrig for denne utnevnelsen i et brev¹⁸ som kan tjene til å illustrere hans vakre håndskrift og signatur (Fig. 7).

Det er for øvrig typisk for Schyttes teologiske virksomhet at når han i 1783 skal anbefale en kandidat (Bendix Heide) til det ledige kall i Vegø, så dveler han ikke ved hans teologiske fortrefeligheter, men beskriver ham som : ” en Mand af meget agtværdige Studeringer baade i de grundige og smukke Videnskaber, men i sær af Hans saa vel practiske som theoretiske Indsigter i Jordebrug, og dertil henbørende Physique og Mechanique ”¹⁹.

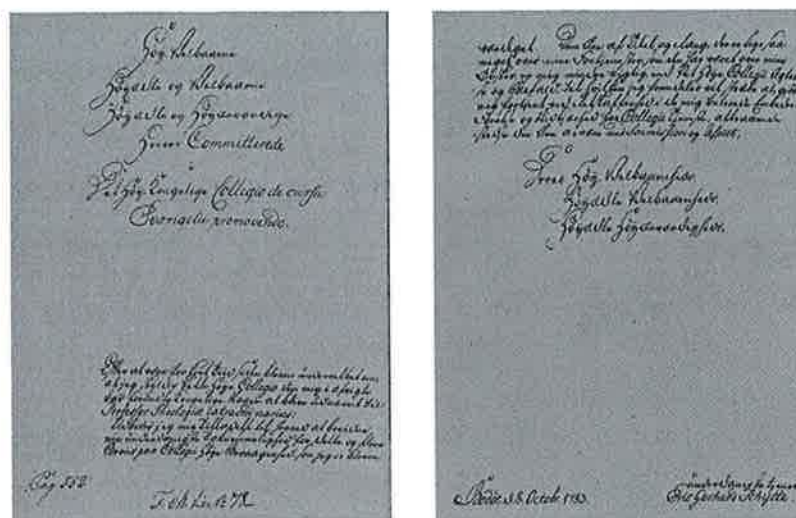

Fig. 7.
Faksimile av
Eric Schyttes
takkebrev
av 1783, for
utnevnelsen
til Professor
Theologiae
extraordinarius
i 1782¹⁸.

Schytte kjempet også utrettelig for et bedre skolevesen. Skolevesenet i landsdelen var den gang basert på at almuen selv betalte skolepenger, til ansettelse av lærere. Dette medførte dels at pengene uteble, dels at lønnen til lærerne var så lav at man ingen lærere fikk. Han var for øvrig, helt fra sin tid i Lyngen, spesielt opptatt av skoleringen av dem han kalte ”Lappernes barn”, og han lanserte i et brev til biskop Bang i 1788¹⁹ ideer til hvorledes disse skulle kunne stimuleres til kunnskap gjennom premiering av flid og iherdighet. I et brev til den nye biskop Schönheyder året etter¹⁹ forfølger han sine ideer, og kommer med den oppsiktsvekkende påstand at ”Lappe-Børnene bør holdes i Skole saa tilig som mueligt, iblant andet derfor, at Tale-Organene ikke alt for meget skal stemmes efter Moders-Maalet, da de siden vanskelig og sjelden kan omstemmes til det Danske Sprogs rigtige Udtale; I det seneste, naa de have fyldt deres 6te Aar”. Dette syn er for øvrig i samsvar med helt ”nye” teorier for barns evne til å lære sprog, som jeg nylig hørte lansert i Det Norske Videnskaps-Akademi.

Og Schytte fyller ikke bare prestegården til randen av syke fra fjern og nær i Nordlandene, han driver også en utstrakt medisinering av venner og kolleger pr. brev. Av de mer fornøyelige eksemplene er et brev (1789) til presten Anders Hoff i Saltdalen¹⁹, hvor han ikke engang venter på å bli konsultert, men skriver: ”Jeg pleyer at have Mangel paa Søvn i den mørke Tiid : Af Frygt for, at Du kan have samme Lidelse, har jeg sendt Dig denne store Portion Opiati - Sov da vel, opvaagn frisk og munter til Glæde for Din hengivne Schytte”. Og vi må kunne gå ut fra at hans søvn ble upåklagelig etter en stor dose opium!

Det var ikke bare de syke som kunne regne med Schyttes hjelpende hender, han tok seg også av de svake og forfulgte i samfunnet. I 1787 skriver han flere brev¹⁹ til fogd Arnkiel vedrørende bestemte personers trakassering av vanskelig stilte og hjelpeløse naboer, og i ett konkluderer han med: ”Jeg for min deel har endog Aarsag til at ønske : At dette ugudelige og Ondskabs-fulde Menneske kunde blive udrøddet af Menigheden”. Og i et annet¹⁹ samme år til samme adresse: ”Jeg indseer meget vel, hvor vanskelig det vil blive at faae Povel Monssen udrøddet, naar det skal skee igjennem Rettergangs og Formaliteternes Vey. Skade, at Nordland i deslige Begivenheder ikke er Finmarken, hvor den Summariske Proces endnu gjelder”, sier presten.

På den annen side har han ingenting imot det gode selskap når tiden er moden for det. I anledning av at han har fått en datter, skriver han f.eks. til vennen Hans Gartner i 1782₈ at: *"I den Anledning bliver på Fredag Adelen og de lige med Adelen privilegerede forsamlede hos mig. Det siger noget andet end at holde Barselgilder paa Buxnæs med Skippere Gæstgivere og Bønder: Men unte uns gesagt, disse Buxnæs-Gilder vare dog saa magelige og lidet trættende, saa uskyldige og fornøyelige"*.

Og Schytte er nok på flere måter litt av en skøyer, for mens hans brev til biskopen før han kommer til Bodin, er fulle av besværingar om hans dårlige helse, skriver han i 1788 i en alder av 60 år til Hans Gartner₈ etter at han nu er vel etablert i Bodin, at han på en *"Dag forrettede jeg allene: holdte Evangelii- og Liig-Præken (den fik jeg 3 Dukater for) Brudevielse, skriftede og betjente 241, og havde siden et temmelig stoert Selskab til kl: 12 om Natten, uden at føle overordentlig Udmattelse"*.

Og i et annet brev (1789)₁₉ beskriver han datterens bryllup således: *"Alle vare muntre, iblandt lidt overgivne: Ingen var ret fastende, men heller Ingen beskjæmt. Pocaler og Violiner bleve brugte, men Canoner ikke. Jeg har Afskye for denne altid farlige, ofte skadelige, Ørens Lyst"*.

Og det er ikke bare private festligheter som finner sted på Bodin prestegård – Det er også en rekke (langvarige) besøk og visitaser, og Schytte betror sig igjen til Hans Gartner₈ (1788) i forbindelse med et nært forestående besøk av den nyutnevnte biskop Schönheyder, som har tilsagt sitt nærvær i 8 dager, med utbruddet: *"De arme Kalve, Gjæs og Høns!"*.

Det er også en rekke indisier, uten at jeg har kunnet få dem verifisert i brev fra Schytte, på at den franske Louis-Philippe, Hertug av Orleans, senere konge av Frankrike (1830-1848), oppholdt seg en tid hos Schytte på Bodin prestegård, under en reise han foretok i eksil i 1795 helt til Nordkapp, og det er vel grunn til å tro at det medgikk Kalve, Gjæs og Høns i betydelige mengder også ved den anledning!

Ikke desto mindre, denne armod til trods, får Schytte bygget det første orgelet i Nordland i Bodin kirke i 1792, i all hovedsak bekostet av egne midler₁₉.

I Schyttes siste år er det anstrengelsene for å få bygget et sykehus i Nord-Norge som opptar ham mest, og som resulterer i en rekke brev. Etter en del frem og tilbake blir det av Cancelliet i Köbenhavn, ikke overraskende, besluttet at dette skal bygges på Bodin prestegårds grunn, og Kongen utnevner i 1794 Schytte til direktør for sykehuset₁₈, som sto ferdig i 1796.

Da hadde distriktskirurg Weisse ankommet og allerede skrevet brev til Kongen₁₈ om å få mer lønn, og om å få slippe å rådføre seg med Schytte! Til dette svarte, imidlertid Cancelliet₁₈, samme dag de mottok brevet (!), at dette er visst nok *"en Skeröbelighet, Presumption eller hva man vil kalle det, da han som ung Mand visst kunde lære meget av denne Olding"*. – og slik ble det!

Det var også på denne tid (1793) at Schytte i et brev til biskop Schönheyder₁₉ opplyser at han tidligere, antagelig tidlig på 1780-tallet, ble forespurt av Misjonskollegiets mektige formann, Peter Aagaard, om han kunne tenke seg å bli biskop for et nytt Hålogaland bispedømme, men han *"svarede af full Overbeviisning og Selvfølelse: Domine, non sum dignus"* (Herre, jeg er ikke verdig). Dermed lot man tanken fare, inntil man først i 1804 gjennomførte delingen og utnevnte Mathias Bonsach Krog til stillingen, etter at Schytte igjen skal ha vært forespurt, men avvist tanken, nu med referanse til sin høye alder og sviktende helbred.

Så Schytte ble hverken biskop eller mottok noe "bånd" fra Kongen i København, men han fikk "hederlig omtale" fra amtmannen, som i 1793 i et brev₁₈ til Kanselliet anbefaler at Schytte får refundert noen av sine utgifter til medisinerer av syke, hvor han sier: *"Det er en beklagelig Sandhed at Landet uden denne brave mand aldrig har haft nogen Læge; han er upaatvivlelig altsaa den Mand ene her at takke for at fordærvende Sygdomme ikke i bund og Grund har ödelagt det; Hidtil har han cureret de Fattige Syge/: hvoraf desværre den störste mængde gives./ uden Betaling og oveniköbet forseet dem med fornöden Underholdning og Husleye..."*. Og i forbindelse med at Schytte i 1796 søker Kongen₁₈ om at hans sønn, Arnoldus, skal bli utnevnt til adjungert og succederende sogneprest til Bodin (med svært utilstrekkelig ansiennitet), oversender biskop Schönheyder, som for øvrig allerede i et brev₂ fra 1789 titulerer Schytte med *"Min værdige og kjære ven"*, samme år (1796) en meget lang og rosende anbefaling til det Kongelige Missions Collegium₁₈. På dette grunnlag besluttet Kongen å etterkomme Schyttes anmodning, for å belønne hans uegennyttige innsats, og derved sikre familien og i noen grad kompensere dem for deres store økonomiske tap₁₈.

Sønnen var nok i parentes bemerket mindre akademisk anlagt og langt mer opptatt av jordisk gods og gull enn faren. Han gifter seg da også i 1794 med den nesten 20 år eldre Kirsten Berg, som etter tidligere ekteskap var rik. Schytte var opprørt over dette, som det fremgår av brev til vennen Peder Bruun₆: *"Jeg har viet vår Søn Arnoldus til Præst, og skal om Gud vil føie"*

det saa, vie ham til den Præstkjærring (!!) af Saltdalen den 28 Augusti förstkommende. – Uforskammenhed er mig ikke naturligt. Jeg rødmer og blegner af Undseelse, idet jeg nedlægger for Deres Öyne det Ærbödige Önske : At De vilde glæde mig og min Sön med Deres Kjære Nærværelse paa den og følgende Dage. ... De giöer et Mirakel af Venskab om De opfylder mit önske..”.

Arnoldus virket likevel som sogneprest og senere prost i Salten, til sin død i 1834, da dynastiet Schytte hadde regjert i Salten i nesten 60 år, og ble en meget respektert prest, som møtte som stortingsmann i 1822, 24, 27 og 30. Han døde barnløs, og testamenterte sin 1300 bind store boksamling og sin 12.680 speciedaler store formue til ”Norges Kongelige Universitet” saaledes at Renterne af denne Capital anvendes til et Stipendium - der bærer mitt Navn - til Understøttelse til fattige Studerende fra Nordlands Amt, som dertil maatte findes værdige”. Det står for øvrig i testamentet at ”Endelig declarerer jeg herved, at ingen af mine eller min afdøde Hustrues Slægt eller Paarørende skal have eller nyde den allerminste deel eller Rettighed til noget af min efterladte Formue, udenfor hvad her bestemt og til de ovennævnte Personer skjænket”. Det sies for øvrig at: ”Min Bogsamling, som ikke maa sælges, skal tilfalde det Norske Universitets Bibliothek, Tordenskiolds Portrait, og den Søvtaffels-Klokke han selv har brugt, Universitetets Musæum”¹. Schytte’s legat eksisterte som selvstendig legat frem til år 2000, da det fusjonerte med en lang rekke andre studentrelaterte legater til: ”Fondet til støtte for studenter ved Universitetet i Oslo”.

Universitetet i Oslo markerte i 1851 sin takknemlighet for donasjonen ved å bekoste et pompøst gravmonument over ham, som fortsatt finnes på Bodin kirkegård.

Eric Schytte døde 26. juni 1808, nær 80 år gammel, og Biskop Mathias Bonsach Krog, Hålogalands første biskop, kom opp, helt fra Alstahaug, og forrettet selv begravelsen, der han talte over Joh. 9.4.: ”Jeg må gjøre hans gjerninger som har sendt meg så lenge det er dag; natten kommer da ingen kan arbeide”¹⁵. Og det var en lang og anstrengende, men innholdsrik og givende arbeidsdag som hadde møtt natt.

I kallsboken for Bodin Prestegård¹³ står det om Eric Schytte ”Han var en hi og noget Corpulent Mand med et smugt og vennligt Ansikt og af et verdig og imponerende Udvortes, alle som have kiendt Schytte ere enige i at han af Karakter var aaben og likefrem, velvillig og uegennyttig uten Forfængelighed eller Ærgjærrighed .... Han var i Omgang meget livlig, og spøgefuld. Derhos meget gjæstfri, og han var eftergivende

med Almuen hvad de ham tilkommende Indtægter betræffer”. Dette er ”dom om daudan kvar”, som det står i Hávamál, og minnet etter Eric Gerhard Schytte fikk leve lenge – ja, det lever den dag i dag - i Bodø, hvor en sentral gate er oppkalt etter ham, så vel som her i Stiftstaden i kveld.

Referanser

- 1) Anon. (1858). Provst og Sogneprest til Bodö, A. Schytte's Testament til Stipendier for Studenter ved Universitet, samt opprettelse af en Arbeidsanstalt ved Bodö's faste Skole, og til et Sognebibliotek samme steds. *Norske Stiftelser*. 2. 520-522.
- 2) Anon. (1916). Fra Bodin prestearkiv. I: Fra Nordland og Finnmarken. *Tromsø stifts aarbok*, Kristiania. Lutherstiftelsens Boghandel, pp. 81-86.
- 3) Anon. (2004). Norsk Biografisk Leksikon. II. 8. Oslo. Kunnskapsforlaget, pp. 130-131.
- 4) Berg, O. (1949). *Buksnes Bygdebok*.
- 5) Brandt, W. (1985). *Slægten Benkestok*. Faksimile. Damms Antikvariat, Oslo.
- 6) Bruun, H.M. (1950). Streif gjennom gamle nord-norske slekter. *Norsk Slekthist. Tidsskr.* XII. 42-48.
- 7) Dass, P. (1739). *Nordlands Trompet*. Bergen.
- 8) Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Håndskriftarkivet. Trondheim.
- 9) Erlandsen, A. (1857). *Biografiske Efterretninger om Geisteligheten i Tromsø Stift*. Christiania, Chr. Tonsbergs Forlag.
- 10) Erlandsen, A. (1859). Efterretninger om Lectores theologiae, Rektorer og Conrektorer ved Throndhjems lærde Skole og Seminarium Lapponicum. *Kgl. Norske Vidensk. Selskabs Skrifter*. 4 (2). 10-11 og 20-21.
- 11) Finne-Grønn, S.H. (1948). Genealogiske annotationer. *Norsk Slekthist. Tidsskr.* XI. 78-81.
- 12) Forsdal, A. (2001) Erik Gerhard Schytte: Dioceseos Nordlandiae Aesculapius. *Tidsskr. Norsk Lægefor.* Nr. 15.
- 13) Gudbrandson, T. (1989). *Bodin Bygdebok*, I (1) og II (3). Bodø. Bodø Kommune.
- 14) Gudbrandson, T. (1990). "Ei alt for stor jord". Glimt fra Bodin prestegårds historie, i Eilertsen, T.F. (red.): *Bodin Kirke 750 år*. Bodø. Bodin Menighetsråd.
- 15) Midbøe, Ø. (1952). Professoren på Bodøen. *Morgenbladet*. Kronikk. 18. mars.
- 16) Midbøe, H. (1960). *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Historie*. 1760-1960. Første bind, Første del. 13-206.

- 17) Pedersen, L.U. (1964). En familiekrets i Brønnøy, Juul, Cathe, Schytte, Bech, Walsøe. *Norsk Slekthist. Tidsskr.* XIX. 294-298.
- 18) Riksarkivet. Håndskriftarkivet. Oslo.
- 19) Statsarkivet. Håndskriftarkivet. Trondheim.
- 20) Schytte, E. G. (1761). Adskillige Anmærkninger, indsendte til Biskopen i Trondhiem. *Det Trondhiemske Selskabs Skrifter*. Første Deel. 284-293.
- 21) Schytte, E.G. (1807). Nogle faa rare norske Ord, efter den Dialect, som i Lofoten's - Fogderie i Nordlandene, er brugelig. *Det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter*. 6. 59-112.
- 22) Sollied, H. (1931). Blix'erne av Jämtland. En norsk-svensk storslekt. *Norsk Slekthist. Tidsskr.* 3. 61-103.

Denne artikkelen har blitt til ved hjelp av en lang rekke personer, hvorav, i alfabetisk rekkefølge, spesielt bør nevnes : Konsulent Elin Giæver og avd. ing. Kjell Lund, Universitetet i Tromsø, førstebibliotekar Harald Nissen, DKNVS, prof. Ejvind Slottved, Københavns Universitet; prof. Sølvi Sogner, Univ. Oslo; advokat Sindre Walderhaug, Oslo; prof. Lars Walløe, Univ. Oslo og arkivar Tor Weidling, Riksarkivet.